

□ PELİN EKŞİ

GREK HARFLİ TÜRKÇE METİNLERİN YAZIÇEVİRİMİ VE ÖNERİLER TRANSCRIPTION OF THE TURKISH TEXTS WITH GREEK LETTERS AND SUGGESTIONS

Öz: Karamanlılar, Nüfus Mübadelesine kadar özellikle İç Anadolu'da ve İstanbul'da yaşamış Ortodoks Hristiyan, fakat Türkçe konuşup yazan bir topluluktur. Karamanlılar, eserlerini Grek alfabesiyle yazmışlardır. 1923 yılında Türkiye ile Yunanistan arasında imzalanan "Türk-Yunan Ahali Mübadelesi"ne ilişkin protokol gereği İstanbul dışında yaşayan diğer Ortodoks Hristiyanlar gibi Karamanlılar da Rum sayılarak, Yunanistan'a gönderilmişlerdir. Burada ilk kuşak pek çok zahmet çekmiştir. Onların çocukları ve torunları Yunanlara alışmış; birincil dilleri Yunanca olmuştur.

Bu çalışmada Grek harfli metinlerin çeviri yazıya aktarılması konusu ele alınmış ve çeviri yazı için bir dizi öneri sunulmuştur.

Abstract: Karamanlides were Orthodox Christian Turkish-speaking people, who lived in mostly central Asia Minor and İstanbul, until the Exchange of Populations in 1923. They wrote Turkish using Greek alphabet. According to the mentined protocol signed between Turkey and Greece in 1923, Karamanlides were sent to Greece as the other Orthodox Christians who had lived outside İstanbul. Although the first generation of exchanged experienced many difficulties, the next generations got used to this new environment and they have adopted Greek as their primary language.

In this study, the ability of Greek alphabet to express Turkish and translation were examined in depth and a number of recommendations for future research were brought forward.

Giriş

Karamanlı Türkçesi metinlerin imlası ve yazı çevriminin yapılması, konuyla ilgilenen araştırmacıları meşgul eden önemli bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunun en önemli nedeni, bu metinlerde imla birliğinin olmaması, aksan işaretlerinin sistemsiz kullanımı, ünlülerin ve ünsüzlerin gösterilmesinde sadece farklı metinlerde değil, aynı metin içerisinde bile farklı biçimlerin bulunmasıdır.

Karamanlı Türkçesi için elimizde Karamanlılar tarafından veya onlar için hazırlanmış Yunanca-Karamanlîca, Karamanlîca- Osmanlı Türkçesi gibi iki veya çok dilli sözlüklerin dışında bir sözlük olmaması; yine Karamanlılar tarafından veya onlar için yazılmış Karamanlı Türkçesinin veya Osmanlı Türkçesinin gramerini anlatan kitaplar dışında, ayrıntılı bir gramer kitabının yokluğu da

çeviri faaliyetleri açısından bir eksiklik. Transliterasyon, bize Karamanlı Türkçesinin ses özellikleri hakkında bir fikir vermeyeceği için, bu metinlerin yazı çevriminin yapılması şarttır. Bu makalede Grek harfli metinlerin Latin alfabesine aktarımında gözetilmesi gereken noktalar ve uygulanabilecek yöntemle ilgili bir dizi öneri sunulacaktır.

Grek Alfabetiyle Türkçe Yazmak

Grek alfabesinin Karamanlı Türkçesi metinlerine uyarlanmasına dair ilk düzenleme girişiminde bulunan Fenerli Meletios'tur. 1764 tarihli kitabında hangi harfin veya harf öbeğinin hangi sesi karşılamak için kullanılacağını örneklerle göstermiştir (Salaville, Dalleggio, 1958, 40-42; Miller, 1976, 74).

Türkçede yer alan *c, ç, h, ı, j, ö, ş* ve *ü* sesleri Grek alfabesinde gösterilmez. Karamanlılar; Grek alfabesinde olmayan, ancak Türkçede kullanılan bu sesler için fonetik ayırıcı işaretler üretmişlerdir. Bu sebeple /j/ dışındaki diğer sesleri göstermek için iki veya üç harften oluşan diagraflar kullanmışlardır. /j/ sesi ise *ξ* harfi ile gösterilmiştir. János Eckmann 19. yüzyıldan sonra bu harfin üstü noktalı biçiminin kullanıldığını belirtmiştir (1950b, 28).

Ayrıca *b, d* ve *g* sesleri sırasıyla *π, τ, κ* ile gösterilmiştir. Bazı metinlerde *b, d* ve *ön damaksıl g* sesleri, bu harflerin üstüne /' / konmak suretiyle gösterilmiştir. Bu imla *Atina usulü* olarak adlandırılmaktadır (Eckmann, 1950b, 30).

| | |
|---------|--------|
| ἰεῖτι | dedi |
| βερεῖτι | verdi |
| Χάμητ | hamd |
| κιορμὲκ | görmek |
| κίπι | gibi |

Arapça ve Farsça kökenli sözcükler ise kimi zaman Osmanlı imlasına uyularak kimi zaman ise yerel söyleyişle yazıya geçirilmiştir. Bu sözcüklerdeki uzunluklar, /*ξ* / ve /*ε* / ünsüzleri de Karamanlı Türkçesiyle yazılmış metinlerde gösterilmez:

| | |
|-------------|-------------------------------|
| ἀσηκ | aşık < Ar. عاشق <i>āşīq</i> |
| ζαῖφ, ζαγίφ | zayıf < Ar. ضعيف <i>za'īf</i> |
| σαίρ | sair < Ar. سائر <i>sā'ir</i> |

Grek harfli Türkçe metinlerde rastlanan bir diğer özellik belli harflerin, asli işlevlerinin yanı sıra belli ses öbeklerini göstermek için de kullanılmasıdır. Bunlar *η* ve *ι* harfleridir. /y₁/ ve /y₂/ ses öbeklerini ve bazı örneklerde /y/ sesini göstermek için kullanılmıştır.

| | |
|---------|---------|
| σεις | seyis |
| ποιλέ | böyle |
| σοῖλετή | söyledi |
| φερηάτ | feryat |
| ηλετή | eyledi |

Karamanlı Türkçesi metinlerinde düzensiz biçimde de olsa art damaksıl n gösterilmiştir.

| | |
|-----------|-----------|
| ἀγναγισλι | aḡnayışlı |
| σογρα | soḡra |
| τιγνεμεγέ | diḡnemege |
| πιγγτέν | biḡden |
| τιγγτί | diḡdi |
| σογρα | soḡra |

Grekl harfli metinlerin bir diğerk özelliği aksan işaretlerinin kullanımınıdır. Sık kullanılan aksan işaretleri şunlardır: ~ / ' / ` / ' / ' / '. Bunların kullanımında da bir düzen yoktur. Yukarıda belirttiğim gibi bazı metinlerde *b, d, g* sesleri göstermek için sırasıyla *π, τ, κ* harflerinin üstüne / ' / konmuştur. Başka araştırmacıların makalelerinde de Karamanlıların kullandığı alfabe tanıtılırken, söz konusu harflerin üstü noktalı biçimlerinin verilmediğı gözlemlenmiştir (Eckmann, 1950b). Bundan yola çıkarak, *b, d, g* seslerini göstermek için *π, τ, κ* harflerinin üstüne nokta konmasının genel bir kural olmadığını söyleyebiliriz. M. G. Miller, tez çalışmasında bu aksan işaretlerinin vurguyu gösterme işlevleri olmadığı gibi fonetik bir değerlerinin de olmadığını savunmuştur (1974).

11-13 Eylül 2008'de Kıbrıs Üniversitesi'nde düzenlenen 1. Uluslararası Karamanlıca Araştırmaları Konferansı'nda Eftychios Gavriel tarafından sunulan "Transcription Problems of Karamanlidika Texts" başlıklı bildiri de aksan işaretlerinin görevinin aslında vurguyu ya da fonetik bir ayrımı göstermek olduğu ifade edilir. Fakat Karamanlı Türkçesiyle yazılmış metinlerde aksanların standart bir kullanıma sahip olmadığı görülmektedir. Gavriel'e göre bunun da birkaç nedeni vardır:

- 1) Basımevlerinde çalışanların Karamanlı Türkçesini bilmemeleri.
- 2) Yerel ağızların etkisiyle İstanbul, Atina ve Anadolu'da yapılan baskılar arasında farkların olması.
- 3) Misyonerler tarafından yazılan metinlerde "Batılı" kulağın etkisi. Yabancıların, dildeki sesleri duydukları biçimleriyle yazıya geçirmeleri (Gavriel, ed. Balta, Kappler, 2010, 260-261).

E. Gavriel'in vurguladığı bir diğerk nokta bu metinlerdeki imla sorunu için Arap harfli Türkçe metinlerden yararlanma güçlüğüdür. Zira Osmanlı Türkçesi metinlerde özellikle Türkçe sözcük ve eklerin yazımını her zaman gerçek telaffuzu göstermemektedir. Gavriel, bu noktada aslında Grekl harfli metinlerin sözcüklerin gerçek telaffuzunu daha fazla yansıttığını söyler. Özellikle Anadolu için yazılmış kitapların, okuma bilenlerin sayısının az olması nedeniyle sadece okunmak için değil dinlenilmek için de yazıldığını ve o yüzden sözcüklerin yazılışının okunuşa göre olabileceğini savunur (ed. Balta, Kappler, 2010, 260-261).

Musa Duman da Anadolu sahasında Türkçenin fonetik gelişimini anlamak için sadece Arap harfli metinlerin yeterli olmadığını, diğerk alfabelerle yazılmış metinlerin de incelenmesi gerektiğini belirtmiştir:

"Görülüyor ki tarihî fonetik çalışmaları da tek başına Arap harfli eserlerimiz yeterli değildir. Diğerk birçok konuda olduğu gibi bu *i > e* ve *e > i* değişmesi meselesinde ele Latin, Ermeni, Kril vb. ses değerlerini daha açık gösteren başka alfabelerle yazılmış eserlerden yararlanmak zarureti ortaya

çıkılmaktadır. Anadili Türkçe olmayan müelliflerin kendi telaffuzlarını aksettirme ihtimali olmakla beraber bu eserlerin, fonetik değişme ve gelişmeleri gösterme temayülünde olan eski harfli Türkçe eserler gibi Türkçenin tarihi' fonetik durumunun ortaya çıkarılmasında önemleri tartışılmaz. Eski imlada gösterilemeyen bazı ünlü ve ünsüz seslerin çeviri yazılı metinlerde açık bir şekilde görülebilmeleri, k-/ g-, -t / -d, o/ u, ö/ ü gibi seslerin belirlenmesinde de onları yegâne kaynak hâline getirmektedir." (Duman, 1999, 72)

János Eckmann "Yunan Harfli Karamanlı İmlası Hakkında" başlıklı makalesinde Türkçedeki sesleri gerçek değerlerine göre tespit için ilk ciddi adımın 1826'da "Ahd-i Cedit" adlı tercümede atıldığını söyler. Ona göre burada uygulanan yazı sistemi kusursuz olmamakla birlikte pek çok sesi ayırt edebilmemize imkân vermektedir. İmla birliğinin kurulması ve Grek alfabesinde işareti bulunmayan Türkçedeki seslerin gösterilmesi konusundaki çabalar bu tarihten sonra da sürmüştür; ancak yine de Arap harfli imlanın etkisi altında kalmıştır (Eckmann, 1950b, 30-31).

M. G. Miller ise Salaville - Dalleggio ve Eckmann'ın çalışmalarını, belirtilen imla özelliklerinin örneklerle eşleştirilmemesinden dolayı yetersiz bulur. Bu eksikliği gidermek için "Karamanlı alfabesindeki tüm harfleri içeren" ve "Karamanlıcadaki bütün sesleri gösteren" yeni bir liste hazırlamıştır. Miller, örnekleri hangi metinlerden aldığını göstermiş, Grek harfli biçimlerini, İngilizce karşılıklarını ve günümüz Türkçesindeki kullanımlarını da vermiştir (1974, 90)¹.

Bu metinlerde dikkat çekici olan bir özellik de yazım hatalarının çokluğudur. Yanlış harf kullanımı, eksik harf kullanımı ve imladan kaynaklanan göçüşme örnekleri oldukça fazladır.

Karamanlı Türkçesiyle yazılmış metinlerde ekleşme eğilimindeki dil birimlerinin yazılışında da düzensizlik vardır. Bunlar bazı örneklerde ayrı yazılmış, bazı örneklerde kendinden önceki sözcükle birleşmiştir.

Karamanlı Türkçesi metinlerde imla birliği, çoğu zaman aynı metin içinde bile tesis edilmemiştir. Örneğin *Hikaye-yi Köroglu*'nda "seyis" σείς, Σείς, σεῖς; "söylemek" σοιλε-, σογιλε- σοηλε- biçimlerinde yazılmıştır; bunlardan en sık kullanılan ilk biçimdir. Eklerin yazılışında da benzer şekilde kuralsızlık vardır. Aşağıdaki örnekte yine aynı metinde iyelik 1. tekil şahıs ekinin farklı yazımlarını görüyoruz:

| | |
|----------|----------|
| πεσλέρημ | beslerim |
| ίστέριμ | isterim |

¹ Miller, ayrıca *Leksikon Turko-Ellinikon* (Constantinople, 1899) adlı iki ciltlik sözlüğü de değerlendirmiş ve buradaki Karamanlca imla sistemini ele almıştır.

Sonuç

Grek harfli metinleri çeviri yazıya aktarırken benimsenebilecek ilkeler şunlardır:

1. Karamanlı Türkçesi metinlerde Arapça ve Farsça sözcüklerdeki uzunluklar, Arap alfabesinde /ξ / ve /ε / harfleriyle belirtilen gırtlak ünsüzleri gösterilmediği için sözcük, kaynak dilde bu sesleri içerse bile çeviri yazıda göstermemek.
 2. /ç/ yazılması gerekirken /c/, /t/ yazılması gerekirken /d/ yazıldığı durumlarda söz konusu sözcüğün metinde geçtiği diğer yerlere bakmak; çalışmada yararlanılan diğer metinlerde aynı sözcüğün yazımını kontrol etmek ve hangi biçimin esas alınacağına öyle karar vermek; ancak bu farklılıkları da bir yazım özelliği olarak belirtmek.
 3. Art ve ön damaksıl /k/ sesi için ayrı harfler bulunmadığından çeviri yazıda her ikisi için de /k/ kullanmak.
 4. /η/ Grek harfli metinlerde bazen gösterilir, bazen /n/'ye değişmiş olarak karşımıza çıkar. Sözcük nasıl yazıldıysa o şekilde aktarmak.
 5. Eklerin yazımında ünlü ve ünsüz uyumunun gözetilmediği durumlarda, eklerin varyantlarını belirlemek için metindeki yaygın tercihi gözetmek; ancak bunları da bir dil özelliği olarak örnek teşkil ettikleri için olduğu gibi aktarmak.
 6. Grek harfli metinlerde bağlama ünsüzünün gösterilmediği pek çok örnek vardır. Bazı eklerde bunun genel eğilim olduğu görülmektedir. O yüzden bu örnekleri olduğu gibi aktarmak.
 7. Metinde birleşik yazılması gerektiği hâlde ayrı yazılan bildirme eki ve cevher fiili; eklenmesi gereken gövdeyle arasına bir /-/ konarak göstermek.
 8. Soru eki *mi*, bağlaç görevindeki *dA*, *ki* genellikle birleşik yazılmasına rağmen çeviri yazıda bugünkü imlaya bağlı kalmak.
 9. Büyük harfle başlaması gerektiği hâlde küçük harfle başlayan sözcükler büyük harfle başlatmak.
 10. Farsça tamlamaların metinlerde okunduğu gibi yazmak, izafet kesresi /-/ ile ayrılarak gösterildi. Arapça tamlamalar ise yazıldığı gibi aktarmak.
 11. Noktalamaya müdahale etmemek. Sadece özel isimlere ulanan ekleri kesme işaretiyle ayırmak. Grek harfli metinlerde satır sonunda sığmayan sözcüklerin /-/ ile bölünmesinde hece değerinin gözetilmediği görülebilmektedir.
 12. Harflerin üstüne konan aksan işaretlerinin fonetik bir ayırım yaratmadığı görülmektedir. İstisnai bir durum tespit edilmemişse bunlar için özel işaretler kullanmak gereksizdir.
- Bunlara ilaveten Grek harfli metinleri birbiriyle karşılaştırmalı okuma veya varsa başka alfabelerde yazılmış paralel metinlerle karşılaştırarak okuma, sözcüklerin ve eklerin bünyesindeki seslerin tespitinde Türkçenin tarihsel gelişimini göz önünde bulundurma, çeviri güçlüğünü aşmamamıza yardımcı olabilir.

Kaynakça

- Balta, Evangelia. (1987). *Karamanlidika: Additions (1584-1900), Bibliographie Analytique*. Athen.
- Balta, Evangelia (1987). *Karamanlidika: Additions (XXe siecle), Bibliographie Analytique*. Athen.
- Balta, Evangelia (1997). *Karamanlidika: Nouvelles additions et compléments I*. Athènes: Centred'Etudes d'Asie Mineure.
- Duman, Musa (1999). "Klâsik Osmanlı Türkçesi Döneminde i/e Meselesine Dair". *İlmî Araştırmalar*, 7: 65-103.
- Eckmann, János (1950a). "Anadolu'da Karamanlı Ağzlarına Ait Araştırmalar I, Phonetica" *DTCFD*, Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınları. C.VIII: 65-200.
- Eckmann, János. (1950b). "Yunan harfli Karamanlı imlası hakkında", *Türk Dili ve Tarihi Hakkında Araştırmalar I*: 27-31.
- Hazret-i Musi Peygamberin Ömrünün Nakliyeti (XAZPETI ΜΩΥΣΗΝΙΝ ÓΜΠÓΥΝÓΥΝ ΝΑΚΛΙΕΤΙ)*. 1839. Atina.
- Hikaye-yi Aşık Garip (XIKIAGEFI AŞHK ΓΑΡΙΠ)*. 1872. İstanbul
- Hikaye-yi Köroglu (XIKIAGEFI KIÓPOΥΛΟΥ)*. 1879. Asitane.
- Milas, Hercul (1992). "Yunancanın Türkçe Harflerle Yazılışı" *Tarih Araştırmaları*, Ankara:189-197.
- Miller, Michael Grimm (1974). *The Karamanli-Turkish Texts: The Historical Changes in Their Script and Phonology*. Thesis PH. D. Indiana University.
- Salaville Sévérien, Eugèn Dallegio (1958). *Karamanlidika- Bibliographie Analytiques d'ouvrages en langue turque imprimés en caractères grecs, I, 1584-1850*. Atina.
- Salaville Sévérien, Eugèn Dallegio (1966). *Karamanlidika- Bibliographie Analytiques d'ouvrages en langue turque imprimés en caractères grecs, II, 1851-1865*. Atina.
- Salaville Sévérien, Eugèn Dallegio (1974). *Karamanlidika- Bibliographie Analytiques d'ouvrages en langue turque imprimés en caractères grecs, III, 1866-1900*. Atina.